

Van socialisme naar markteconomie

Bijna vijf jaar na het begin van de grote schoonmaak in Oost-Europa is de situatie chaotisch en zijn de armoede en werkloosheid sterk toegenomen. Deze negatieve ontwikkeling wordt weerspiegeld in recente verkiezingsuitslagen, zoals de Hongaarse. Drie grote problemen moeten worden opgelost in deze ongekende overgangperiode. Ten eerste de kwestie welke markteconomie; ten tweede het probleem van de relatie tussen politieke democratie en economische doelmatigheid; en ten derde de vraag of de overgang in één sprong moet worden gemaakt of op een meer geleidelijke manier.

Socialistische en kapitalistische markteconomie

In Oost-Europa werd onmiddellijk aangenomen dat een markteconomie per definitie een kapitalistische is en dat een socialistische markteconomie een contradictie in termen is. Maar de neergang van de stalinistische variatie voor het socialisme is bovenal te wijten (of te danken) aan de totale afwezigheid van prikkels, van een 'incentives structure'. De vraag is daarom of marktprikkels en andere prikkels gepaard kunnen gaan met het (tijdelijk) behouden van een aantal socialistische instituties en eigenschappen, natuurlijk geschoond van de stalinistische ziektes.

China is hier een interessant geval. De Chinese overgang wordt gekenmerkt door: verminderen van centrale planning en een groter gebruik van markten, marktsignalen en andere prikkels; een veel geleidelijker verandering in politieke en andere instituties. Ajit Singh, in een zeer instructieve studie, komt tot de volgende twee conclusies¹. Ten eerste toont het Chinese overgangsmodel aan dat het wel degelijk mogelijk is markten op een geleidelijke manier te introduceren in een oorspronkelijk centraal geplande, stalinistische economie. Ten tweede is het gezien de vergelijkbare ervaring in Oost-Europa eveneens een betere manier om de overgang naar een markteconomie te maken. Er zijn wel sterke analytische redenen alsmede empirische aanwijzingen, dat het sturen van de markt betere resultaten oplevert dan het loslaten van ongebreidelde marktkrachten. De Oostaziatische ervaring van de afgelopen veertig jaar bevestigt dit.

Democratie en groei

De landen in Oost-Europa moeten twee problemen oplossen. Het invoeren van een pluralistische democratie als een vorm van regeren, en het adopteren van de vrije markt als een stelsel van economisch management. De huidige problemen in Oost-Europa komen voort uit de moeilijkheid deze twee complexe processen gelijktijdig in te voeren, daarmee een overgangperiode zonder weerga op gang brengend.

Het probleem is of beide zeer wenselijke doelstellingen tegelijk kunnen worden ingevoerd, en zo niet, welke de beste volgorde is, als men die keuze ten minste in de hand heeft. Recente ervaringen tonen aan dat de landen die de volgorde economische

groei en doelmatigheid eerst en politieke democratie later, hebben gevolgd er beter aan toe zijn. Spanje, Chili, Zuid-Korea, Japan en China zijn voorbeelden van landen in de eerste categorie. Rusland, met veel glasnost en weinig perestrojka, is een treurige illustratie van de tweede groep.

Het is dus niet noodzakelijkerwijze waar, dat de invoering van politieke vrijheid automatisch leidt tot economische doelmatigheid. Maar wat wel wordt aangetoond door de eerste groep is dat de stijging van inkomen per hoofd steeds meer druk uitoefent op de politieke

instituties in een democratische richting. Wat ook duidelijk moet worden gezegd is, dat op de lange duur geen economische groei mogelijk is zonder een 'incentive-structuur' die moeilijk te realiseren valt zonder meer politieke vrijheid.

Springen of kruipen

Uit wat hierboven is gezegd over de voordelen van een socialistische markteconomie kan terecht worden afgeleid dat ik voor een geleidelijke overgang ben en huiverig sta tegenover 'big bang'- en één-sprongbenaderingen. Een evenwichtiger en graadueler beleid is nodig voor de complexe overgang.

Japan noch de andere Oostaziatische landen hebben hun markten overgelaten aan buitenlandse investeerders ten einde te beslissen welke industrietakken zouden bloeien en welke niet. Integendeel, die landen hebben industriebeleid geformuleerd en bepaald welke industrieën meer toekomst hadden dan andere. De eerste werden beschermd tegen invoerconcurrentie en kregen bovendien een exportstimulus, bij voorbeeld in de vorm van belastingverlichting. Dit werd gedaan volgens een aflopende schaal, zodat de bedrijven geen kasplantjes werden zoals dikwijls het geval was in Latijns-Amerika. Ook de wisselkoers vormt een belangrijk instrument voor het economische beleid in Oost-Azië. Deze werd bepaald ten einde invoer te ontmoedigen en uitvoer en besparingen te stimuleren. Oosteuropese landen wordt geadviseerd het tegenovergestelde te doen: laat de markt invoer en uitvoer bepalen en daarmee de wisselkoers!

Gedurende de eerste periode van modernisering in de jaren 1880 bracht Japan Europese bankiers over om het vak te leren, maar niet hun banken. Het resultaat mag gezien worden. Volgens mij zou Oost-Europa er goed aan hebben gedaan naar het Oosten te kijken, in plaats van naar het Westen van de jaren 1980.

L.J. Emmertj

1. A. Singh, *The plan, the market and evolutionary economic reform in China*, UNCTAD Discussion Paper, nr. 76, december 1993.